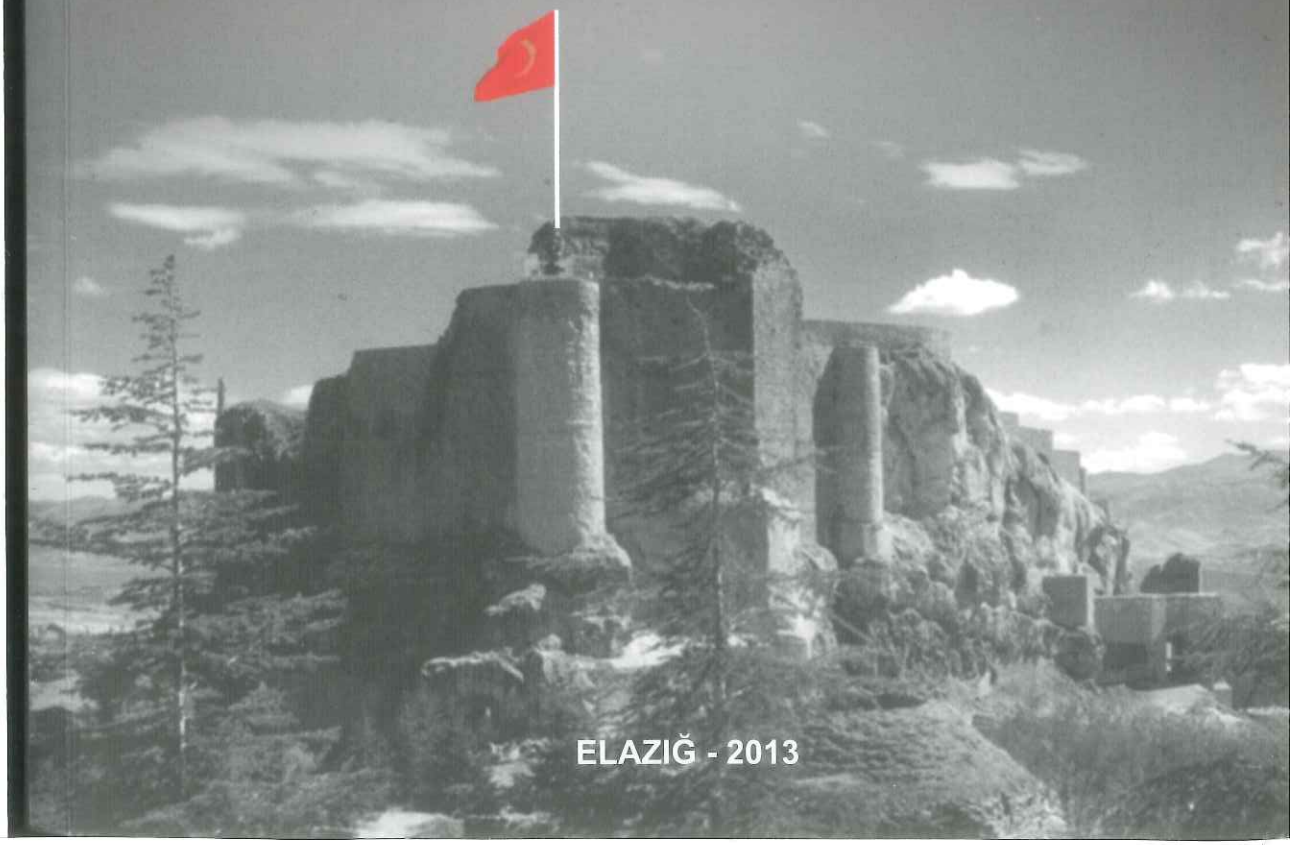
T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
YAYINLARI NO: 1

GEÇMİŞTEN GELECEĞE HARPUT SEMPOZYUMU

Elazığ 23-25 Mayıs 2013

BİLDİRİLER
Cilt: 2

Editör
Prof. Dr. Enver ÇAKAR

ELAZIĞ - 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI NO: 1

GEÇMİŞTEN GELECEĞE HARPUT SEMPOZYUMU

Elazığ 23-25 Mayıs 2013

BİLDİRİLER

Cilt: 2

Editör
Prof. Dr. Enver ÇAKAR

ELAZIĞ
2013

Eserin Adı: Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013, Bildiriler, Cilt: 2

Yayınlayan Kurum: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi

Basım Yeri: Elazığ

Basım Tarihi: 2013

Baskı: İlhan Ofset-Matbaa

Baskı Adedi: 300

ISBN: 978-975-394-079-5

975-394-077-1 (Takım)

Bu eser, TRB1/2013/DFD/14 numaralı proje kapsamında Fırat Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle basılmıştır.

Her hakkı mahfuzdur. Fırat Üniversitesi'nin izni olmadan tamamen veya kısmen çoğaltılamaz.

Yayınlanan bildirilerde ileri sürülen görüşler, yazarlarına aittir. Merkezimizin görüşünü yansıtmaz. Bundan dolayı Merkezimiz mesuliyet kabul etmez.

İsteme Adresi: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, ELAZIĞ

Tlf:0.424.2370000/3839

Fax:0.424.2330062

e-mail: ecakar23@gmail.com
ecakar@firat.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Aydın ÇELİK-Dr. Taner YILDIRIM
İlk İslam Fetihlerinden Beylikler Dönemine Harput 545

Arş. Gör. Süha KONUK
Ziata = Harput ? / Bizans Sasani Mücadelerindeki *Ziata*'nın Lokalizasyonuna Dair 561

Yrd. Doç. Dr. Zekiye TUNÇ
Akkoyunlular Döneminde Harput..... 569

Yrd. Doç. Dr. Yasemin KILINÇARSLAN
"Toplumsal Belgecilik" Görselleri Olarak Eski Harput Fotoğrafları.. 579

Yrd. Doç. Dr. Özcan TATAR
Elazığ Tapu Müdürlüğü'ndeki Tapu Kayıt Defterlerinin Harput Tarihi Açısından Önemi 587

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK-Yrd.Doç.Dr. Sevim ERDEM
Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilemeyen Bir Proje: Şarkî Anadolu Demiryolu Projesi ve Bu Projede Harput Sancağının Rolü 597

Dr. Canan KUŞ
Osmanlı Döneminde Anadolu Ticaret Yolu Ağında Harput'un Yeri ve Önemi..... 623

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK-Yrd.Doç.Dr. Sevim ERDEM
XIX. Yüzyılın Sonlarında Harput'tan Geçen Karayolu Güzergâhları ve Harput'taki Köprüler 643

Yrd. Doç. Dr. Enver DEMİRPOLAT
Artukoğullarından Cumhuriyet'e Kadar Harputlu Müellifler 667

Dr. Ömer TORAMAN
Dr. Nazmi Aziz (Selcen): Erzurum Kongresi Elazığ Temsilcisi..... 697

Yrd. Doç. Dr. Ünal TAŞKIN
Mamuratülaziz Vilayeti Maarif Müdürü Ahmet Feyzi Efendi'nin Faaliyet ve Suistimalleri..... 707

Yurdal DEMİREL
Harputlu Çok Yönlü Bir Bürokrat: Eminhafızzâde Ahmed Arifi Bey 713

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL
Harput Şehir Kethüdalığı..... 735

Yrd. Doç. Dr. Hamza ALTIN
Taşra Dârülmuallimînleri ve Mamuretülaziz Örneği..... 743

Arş. Gör. Celalettin UZUN
IV. Murad Dönemi Bağdad Seferleri Sırasında Harput Sancağı'nın Üstlendiği Rol..... 755

İbrahim Göksel BAYKAN
Abdurrahman Nâcim Efendi ve İlk Kütüphane Katalogları..... 765

Dr. İshak TANOĞLU
Harput Süryani Kadim Ortodoks Meryem Ana Kilisesi'nin Dünü ve Bugünü 777

Prof. Dr. Veli SEVİN-Prof. Dr. Necla Arslan SEVİN-Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN
Harput Kalesi Arkeolojik Kazı Çalışmaları..... 789

Yrd. Doç. Dr. Sami PATACI-Prof. Dr. Ergün LAFLI
Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Roma Devri Buluntusu..... 807

Seval TOPÇU-Alpaslan ÇET-Hüsnanur HAS
Elazığ İli Harput Mahallesine İlişkin Tarihsel ve Kültürel Bilinç Durumu..... 821

Prof. Dr. İskender OYMAK
Harput'ta Bulunan Kutsal Mekânlar ve İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi..... 851

Doç. Dr. M. Cengiz YILDIZ
Harput'taki Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan Ritüellere Din Sosyolojisi Açısından Bakış..... 879

Doç. Dr. M. Ruhat YAŞAR
Harput'u Yeniden Düşünmek..... 893

Doç. Dr. Zahir KIZMAZ
Cezaevinden Çıkan Bazı Suçlular Niçin Yeniden Suç İşlemektedir: Elazığ E Tipi Cezaevi Örneği..... 909

Doç. Dr. Ulvi KESER-Dr. Şebnem İLHAN
Harput'tan Kıbrıs Adasına İnsanlık Dersi Ve Hipokrat Yemini Üzerine..... 921

Doç. Dr. Tarık ÖZCAN
Şeref Tan'ın Şiirlerinde Harput İmajı..... 961

Ferhat ÇİFTÇİ
Şehirden İnsana İnsandan Hakikate Uzanan Bir Eser Olarak 'Harput Şehrengizi'..... 969

Yrd. Doç. Dr. Dursun ŞAHİN
Edebiyat ve Hakikat Bağlamında "Harput'ta Bir Amerikalı"..... 993

Prof. Dr. Saadettin TONBUL-Doç. Dr. M. Taner ŞENGÜN
Harput Çevresindeki Mağaralar ve Coğrafi Özellikleri..... 1009

Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR
Elazığ'ın Kentleşme Sürecinin Coğrafi Analizi..... 1033

Tahsin ÖZTÜRK
Harput'ta Yapılan Restorasyon Çalışmaları..... 1055

Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN
Harput ve Çevresinde Yer İsimlerine Coğrafi Bakış 1073

Prof. Dr. Şenol ÇELİK
1261/1845 Tarihli Harput Kefalet Defteri ve Bu Deftere Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Harput Şehri..... 1093

TAŞRA DÂRÜLMUALLİMÎNLERİ VE MAMURETÜLAZİZ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Hamza ALTIN*

1. Taşra Dârülmuallimînlerine Genel Bir Bakış

Taşrada öğretmen yetiştirme girişimi Tanzimat döneminin sonlarında başlamıştı. Bu konuda ilk olarak Bosna, Girit ve Konya'da girişimlerde bulunuldu.[1] II. Abdülhamid Devri'nde taşrada açılan ilk Dârülmuallîmin Kosova Vilayeti'ne bağlı Piriştine'de 1880 yılında kuruldu.[2]

1885 yılında taşra Dârülmuallimînlerinin kurulmasına hız verildi.[3] 1886 yılında taşrada Edirne, Selanik, Kosova, Manastır, Aydın, Hüdevendigâr, Halep, Mamuratülaziz, Sivas, Amasya, Bolu, Van, Erzurum, Musûl'da Dârülmuallimîn-i Sıbyanlar faaliyet yürütmekteydi.[4]

Basım tarihi bilinmeyen bir istatikte 1892–1893 öğretim yılında taşrada bulunan Dârülmullimînlere ve öğrenci sayılarına ait şu bilgiler yer almaktaydı:

NO	Öğretmen Okullarının Açıldıkları Yerler	Öğrenci Mevcudu
1	Adana	2
2	Ankara	12
3	Bursa	30
4	Diyarbakır	16
5	Edirne	30
6	İzmir	7
7	Kastamonu	8
8	Konya	23
9	Manastır	45

* Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi/KİLİS

[1] Aziz Berker, *Türkiye'de İlköğretim,* Ankara, 1945, s. 142; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi,* s. 228.

[2] Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,* Ankara, 1991, s. 150.

[3] Mahmud Cevad , *Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrâât*ı, Ankara, 2002, s. 217.

[4] *Osmanlı Devlet Salnamesi,* yıl 1303, s. 326.

10	Selanik	29
11	Sivas	13
12	Şam	31
13	Trabzon	8
14	Yanya	23

Söz konusu eğitim-öğretim yılında mevcut 14 Dârülmuallimîn'de 277 öğrenci öğrenim görmekte idi.[5] Görüldüğü üzere bu tarihlerde Mamuratülaziz'de okul kapalı vaziyetteydi.

1318 tarihli Maarif-i Umumîye Nezareti Celilesi, İhsaiyat Kalemi'nde yer alan ülke genelindeki Dârülmuallimîn ve öğrenci sayısı şöyle idi:

1. Bursa Dârülmuallimîni (21 öğrenci), 2. Ankara Dârülmuallimîni (16 öğrenci) , 3. Diyarbakır Dârülmuallimîni (3, öğrenci), 4. Kastamonu Dârülmuallimîni (14 öğrenci), 5. Trabzon Dârülmuallimîni (3 öğrenci), 6. Adana Dârülmuallimîni(1 öğrenci), 7. Sivas Dârülmuallimîni (11 öğrenci), 8. Konya Dârülmuallimîni (15, öğrenci), 9. İzmir Dârülmuallimîni, (Öğrenci yok), 10. Şam Dârülmuallimîni (36 öğrenci), 11. Selanik Dârülmuallimîni (40 öğrenci),, 12. Edirne Dârülmuallimîni (50 öğrenci), 13. Yanya Dârülmuallimîni (19, öğrenci), 14. Manastır Dârülmuallimîni (18 öğrenci).[6]

Bir sonraki eğitim-öğretim yılında öğretmen okullarının aynı yerlerde açık kaldığını fakat geçen bir yıl zarfında yenisinin açılmadığını görüyoruz. Ayrıca öğrenim gören öğretmen adaylarında bir azalma da söz konusudur.

Dârülmuallimînler öğretmen mesleğine verilen önemin azlığı vb. sebeplerle öğrencilerin fazla ilgi gösterdikleri okullar değillerdi. Bu nedenledir ki açıldıkları yerlerde öğrenci yetersizliğinden devamlılık gösterememiş, aralıklarla kapanıp açılmıştır.

1316 (1898) Maarif Salnamesi'ne göre taşrada öğretmen okulu sayısı 4'dü. Bunlar, Edirne, Şam, Manastır ve Yanya'da idi. Bu okullarda toplam 65 öğretmen adayı eğim ve öğretimini sürdürüyordu. Ayrıca her okulda bir hoca görev yapmaktaydı.[7]

1317 (1899) Maarif Salnamesine göre başkent hariç ülke genelinde 13 Dârülmuallimîn vardı. Öğretmen okullarının bulunduğu yerler şöyle idi:

---

[5] *Maarif-i Umumîye Nezareti Celilesi İstatistiği,* İstanbul, Tarihsiz, s. 45.
[6] *Maarif-i Umumîye Nezareti Celilesi, İhsaiyat Kalemi,* İstanbul, 1318, s. 46.
[7] *Salname-i Maarif-i Umumîye 1316* , s. 785, 1083, 1185, 1213.

Edirne Vilayeti, Adana Vilayeti, Ankara Vilayeti, Aydın Vilayeti (İzmir Dârülmuallimîni), Hüdevendigâr Vilayeti (Bursa Dârülmuallimîni), Diyarbakır Vilayeti, Selanik Vilayeti, Sivas Vilayeti, Trabzon Vilayeti, Konya Vilayeti, Manastır Vilayeti, Yanya Vilayeti ve Kastamonu Vilayeti. Söz konusu salnamede Mamuretülaziz'de bu tarihlerde bir öğretmen okulunun olmadığı anlaşılıyor.

Adı geçen Dârülmuallimînlerde 167 öğrenci bulunmaktaydı.[8]

1318 (1900) Maarif Salnamesi'nde yukarıdaki Dârülmuallimînlerden başka Sana'da da bir öğretmen okulu açıldığı kayıtlıdır.[9]

Genelde iki yıl öncesine ait istatistiklerin yer aldığı 1321 (1903) Maarif Salnamesi bilgilerine göre taşradaki öğretmen okullarının sayısı 20'ye yükseldiği görülüyor. Fakat aşağıda görüldüğü üzere bu salnamede de Mamuretülaziz'de bir öğretmen okulunun mevcut olmadığı belirtiliyor. Bu okulların bulunduğu yerler, buralarda görevli öğretmenler ve öğrenim gören öğretmen adayları sayıları şu şekilde idi:

Öğretmen Okullarının Bulundukları Yerler	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**
Adana	10	1
Ankara	17	1
Bağdat	25	4
Bursa	45	1
Debre	4	1
Diyarbakır	10	1
Edirne	68	1
İzmir	28	5
Kastamonu	7	1

[8] *Salname-i Maarif-i Umumîye 1317,* s. 878, 929, 949, 980, 1144, 1195, 1208, 1248, 1288, 1309, 1353, 1388, 1453.

[9] *Salname-i Maarif-i Umumîye 1318,* s. 1409; Yahya Akyüz'e göre 1900 yılında taşradaki öğretmen okullarının sayısı 15 idi. Bu okullar şu merkezlerde bulunmaktaydı: Üsküp, Musul, Bağdat, Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Edirne, İzmir, Konya, Manastır, Selanik, Sivas, Trabzon, Yanya. Okullardaki öğrenci sayısı 496 idi; Bkz: Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi,* s. 228; Bu bilgiler 1900 tarihli Maarif Salnamesi'nde yer alan bilgiler ile çelişiyor görünebilir fakat Maarif salnamelerinin bazı konularda güncel bilgiler yansıtmadığı gerçeğini unutmamak gerekir.

Konya	80	2
Kosova	42	3
Manastır	19	1
Musul	11	2
Sana	15	4
Selanik	53	6
Sivas	21	2
Taiz	20	3
Trablusgarp	20	1
Trabzon	25	1
Yanya	21	1
Genel Toplam	**541**	**42**

II. Abdülhamid döneminin sonlarında 1905–1906 eğitim öğretim yılında başkent hariç ülke genelinde 32 Dârülmuallimîn bulunmakta idi.

Öğretmen okullarının bulundukları merkezler şunlardı:

Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Bitlis, İzmir, Bağdat, Beyrut, Cazayir-i Bahr-i Sefid, Rodos, Bursa, Diyarbakır, Şam, Selanik, Sıvas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Niğde, Isparta, Antalya, Üsküp, İştip, Prizren, Mamuratülaziz, Manastır, Musul, Van,Hakkâri, Yanya, Yemen, Bingazi, Zor, Kudüs[10]

1317 (1899) Maarif Salnamesinde taşrada açılan Dârülmuallimîn-i Sıbyanlara ait bir talimat mevcuttur. Bu talimata göre söz konusu okullar kasaba ve köydeki sıbyan okullarına muktedir öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Tahsil süresi iki yıldır.[11] Okula başlayan öğrencilerin yaşı 20'den aşağı olmayacak ve Türkçe'yi serbestçe okuyup yazabilecekti.

Talimata göre vilayette öğretmen okulu mezunu varken sıbyan okullarına hariçten öğretmen tayin edilemeyecekti.[12]

Taşra erkek öğretmen okulları İstanbul'dakiler gibi belli kural ve kaidelere uygun olarak eğitim hayatlarını sürdürmekteydiler. Bu okullara devam etme mecburiyeti vardı.[13]

---

[10] *Osmanlı Devlet Salnamesi,* yıl 1326, s. 334–366.
[11] *Salname-i Maarif-i Umumîye 1317,* s. 398.
[12] *Salname-i Maarif-i Umumîye 1317,* s. 400.
[13] *BOA, MF. ALY.,* Dosya No: 10, Gömlek No: 57.

1328 tarihli bir Maarif-i Umumiye Nezareti İstatistik Müdüriyeti yayınına göre II. Meşrutiyet Devri'inin başlarında taşrada bulunan Dârülmuallimînler şunlardı:

1. Adana Dârülmuallimîni
2. Ankara Dârülmuallimîni
3. Ayıntab Dârülmuallimîni
4. Bağdat Dârülmuallimîni
5. Balıkesir Dârülmuallimîni
6. Basra Dârülmuallimîni
7. Beyrut Dârülmuallimîni
8. Bingazi Dârülmuallimîni,
9. Bitlis Dârülmuallimîni
10. Debre Dârülmuallimîni.
11. Diyarbakır Dârülmuallimîni
12. Edirne Dârülmuallimîni
13. Erzurum Dârülmuallimîni.
14. Halep Dârülmuallimîni
15. Hüdevendigâr (Bursa) Dârülmuallimîni
16. İşkodra Dârülmuallimîni.
17. İzmir Dârülmuallimîni
18. Kastamonu Dârülmuallimîni
19. Konya Dârülmuallimîni
20. Mamuratülaziz Dârülmuallimîni
21. Manastır Dârülmuallimîni.
22. Medine-i Münevvre Dârülmuallimîni
23. Musul Dârülmuallimîni
24. San'a Dârülmuallimîni
25. Selanik Dârülmuallimîni.
26. Sivas Dârülmuallimîni
27. Şam Dârülmuallimîni
28. Trablulusgarp Dârülmuallimîni.
29. Trabzon Dârülmuallimîni

30. Üsküp Dârülmuallimîni.
31. Van Dârülmuallimîni
32. Yanya Dârülmuallimîni.

Bu Dârülmuallimînlerden Üsküp, Konya, Ankara ve Diyarbakır Dârülmuallimînlerinde ibtidâî ve rüşdî şubeleri bir arada idi.[14] Rüşdiye okulları kapatıldığında rüşdî şubeleri lağv edildi.

1912-1913 eğitim-öğretim yılına ait Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Kalemi verilerine göre ülke genelinde Edirne, İzmir, Adana, Ankara, Bitlis, Bağdad, Beyrut, Halep, Hüdevendigâr, Diyarbakır, Şam, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Mamuratülaziz, Musul, Erzurum, Van, Yemen ve Basra'da birer Dârülmuallimîn bulunmaktaydı. Bu Dârülmuallimînlerden Halep, Trabzon, Mamuratülaziz ve Musul Dârülmuallimînleri gündüzlüydü.[15]

1913-1914 eğitim-öğretim yılına ait bir istatistikte[16] Osmanlı Devleti'nde taşrada bulunan Dârülmuallimînler şunlardı:

1. Edirne Dârülmuallimîni.
2. İzmir Dârülmuallimîni.
3. Adana Dârülmuallimîni.
4. Ankara Dârülmuallimîni.
5. Bağdat Dârülmuallimîni.
6. Beyrut Dârülmuallimîni.
7. Halep Dârülmuallimîni.
8. Hüdevendigâr Dârülmuallimîni.
9. Diyarbakır Dârülmuallimîni.
10. Sivas Dârülmuallimîni.
11. Şam Dârülmuallimîni.
12. Trabzon Dârülmuallimîni.
13. Kastamonu Dârülmuallimîni.
14. Konya Dârülmuallimîni.
15. Mamuratülaziz Dârülmuallimîni.

---

[14] *Maarif-i Umumiye Nezareti İstatistik Müdüriyeti,* İstanbul, 1328, s. 17.
[15] *Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Kalemi,* İstanbul, 1334, s. 12.
[16] *1329-1330 İhsâiyât Mecmuası,* İstanbul, 1332, s. 34.

16. Musul Dârülmuallimîni.

2. Mamuretülaziz Dârülmuallimîni'nin Açılışı ve Gelişimi

Elazığ'da ilk Dârülmuallimîn 1883 yılında Elaziz merkez kasabasında Vali Abdünnâfi zamanında açıldı.[17]

1301 tarihli Mamuretülaziz Vilayet Salnamesi'nde Mamuretülaziz Öğretmen Okulun'da 10 öğrenci ve Ömer Efendi isimli bir öğretmen olduğu belirtilmektedir.[18] Ancak kısa bir süre sonra kapatılan okulun[19] yeniden açılış tarihi 1905 olmalıdır.[20]

Zira 1905-1906 ders yılında yalnızca birinci sınıfta 10 öğrenci öğrenim görmekteydi.[21]

1906–1907 eğitim-öğretim yılında Mamuratülaziz'de bulunan öğretmen okulunda öğrenim gören öğretmen adayının sayısı birinci sınıfta 6, son sınıfta 6 olmak üzere toplam 12 idi.[22]

1906–1907 eğitim-öğretim yılında birinci sınıfta okuyan öğrenciler şunlardı: [23]

NO	İSMİ	BABASININ İSMİ	YAŞI
12	Mustafa Sabri Efendi	Muharrem Efendi	30
21	Mehmed Naim Efendi	-	30
25	Hüseyin Efendi	Hamza Efendi	30

---

[17] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında,* c. II, İstanbul, 1959, s. 79.

[18] Erdal Açıkses, *Salnamelere Göre Mamuretülaziz Vilayetin'de Maarif,* Yayınlanmammış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1985, s. 185.

[19] Kerim Sunguroğlu, *Harput ve Elazığ'da Yüksek Öğretim,* Ankara, 1999, s. 14; Okulun ikinci defa açılışının hangi tarihte olduğu konusunda muhtelif beyanlar bulunmaktadır. Elazığ'ın eğitim tarihinden bahseden kaynakların çoğu öğretmen okulunun ikinci açılışının 1909 yılında ittifak ederler. Ancak tarafımızca kullanılan *BOA, MF.ALY.,* Dosya No: 15, Gömlek No: 9 numaralı arşiv belgesi bu konuya açıklık getirmektedir.

[20] Komisyon, *Elazığ Eğitim Tarihi*, Elazığ, 2010, s. 69.

[21] *BOA, MF.ALY.,* Dosya No: 13, Gömlek No: 107; *BOA, MF.ALY.,* Dosya No: 13, Gömlek No: 108.

[22] *BOA, MF.ALY.,* Dosya No: 15, Gömlek No: 9.

[23] *BOA, MF.ALY.,* Dosya No: 15, Gömlek No: 9; Öğretmen okullarından Maarif Nezaretin'e gönderilen evrakların bazılarında, öğrenci ile ilgili, baba adı doğum yeri ve tarihi, yaşı gibi tüm teferruat yer alırken bazılarında yalnızca öğrenci isim ve numaraları yazılmıştır. Memuratülaziz örneğinde ise bazı öğrencilerin adları yazılırken bazıları baba isminin yerine köy isimi veya şöhretleri ile anılmışlardır. "Kövenk'li oğlu", "Helezür'lü oğlu" veya "Lal Süleymanzade" vb.

8	Bekir Efendi	-	28
12	Osman Efendi	-	24
22	Mehmed Rüştü	-	20

Aynı öğrenim yılının ikinci sınıfında okuyan öğrenciler ise şunlardı:

NO	İSMİ	BABASININ İSMİ	YAŞI
1	Ethem Efendi	Kara Ahmed Efendi	20
3	Hafız Osman Nuri Efendi	Süleyman Efendi	21
6	Mustafa Efendi	-	23
5	Hafız Ahmed Efendi	Şükrü Efendi	20
4	Mehmed Dursun Efendi	Süleyman Efendi	21
7	Süleyman Sabit Efendi	-	20

Hafız Ahmed ve Süleyman Sabit Efendi'lerin mekteb-i idadî altıncı sınıftan imtihansız olarak ikinci sınıfa başladığı anlaşılıyor.

1906–1907 eğitim-öğretim yılında Mamuratülaziz Dârülmuallimîni'nin birinci sınıf ders programı şu derslerden oluşmakta idi:

1. Kur'ân-ı Kerîm Maa Tecvid, 2. Sarf-ı Arabî, 3. Farisî, 4. Hesap, 5. Coğraf-i Umumî, 6. Tarih-i Enbiya, 7. Hüsn-i Hat, 8. Sarf-ı Türkî, 9. Usûl-i Tedris, 10. Hüsn-i Hal ve Hareket.

Son sınıfta okunan dersler ise şunlardı:

1. Kur'ân-ı Kerîm Maa Tecvid, 2. Nahiv-i Arabî, 3. Farisî, 4. Tarih-i Osmanî, 5. Hesap, 6. Coğrafya-i Osmanî, 7. Nahiv-i Türkî, 8. Hüsn-i Hat, 9. Hüsn-i Hal ve Hareket.

İkinci sınıfta 9 ders okunmakta idi ve aralarında Usûl-i Tedris dersi yoktu.[24]

Birinci sınıfta okuyan öğretmen adaylarının yaşları son sınıfta okuyanlarından daha genç olması gerekirken Mamuratülaziz Dârülmuallimîni'ninde tam tersi bir durum söz konusudur.

Mamuratülaziz Dârülmuallimîni II. Meşrutiyet Devri'nde de varlığını sürdürdü. Elazığ'da bulunan Dârülmuallimîn, ülke genelinde gündüzlü olan az sayıdaki öğretmen okulundan biriydi. 1911-1912 ders yılında

---

[24] *BOA, MF.ALY.*, Dosya No: 15, Gömlek No: 9.

Mamuratülaziz Dârülmuallimîn-i İbtidâî'de birinci sınıfta 43, ikinci sınıfta 31 ve üçüncü sınıfta ise 30 öğrenci vardı.[25]

Bu dönemde okulun ders programında birinci sınıfta:

1. Kur'ân-ı Kerîm, 2. Ulûm-ı Diniye, Arabî, 4. Farisî, 5. Coğrafya, 6. Tarih, 7. Terbiye, 8. İdman, 9. Musiki 10. El İşleri, 11. Hesap, 12. Hendese, 13. Resim, 14. Durus-ı Eşya 15. Hıfzısıhha 16. Ahlak, 17. Kavâid, İmla, Kıraat.

İkinci sınıfta:

1. Kur'ân-ı Kerîm, 2. Ulûm-ı Diniye, 3. Arabî, 4. Farisî, 5. Coğrafya, 6. Tarih, 7. Terbiye, 8. İdman, 9. Musiki 10. El İşleri, 11. Hesap ve Cebir, 12. Hendese, 13. Resim, 14. Ulûm-ı Tabiiye, 15. Ziraat, 16. Malumât-ı Medeniye, 17. Nahiv, 18. Hüsn-i Hat, 19. Kitabet.

Üçüncü sınıfta:

1. Kur'ân-ı Kerîm, 2. Ulûm-ı Diniye, 3. Arabî, 4. Farisî, 5. Coğrafya, 6. Tarih, 7. Fenn-i Terbiye ve Talim, 8. Usûl-i Defteri, 9. Hendese ve Resim, 10. Ulûm-ı Tabiiye, 11. Malumât-ı kanuniye, 12. Lisan-ı Türkî, 13. İdman, 14. Musiki 15. El İşleri, 16. Hüsn-i Hat, 17. Malumât-ı İktisadiye, 18. Tatbikat-ı Tedrisiye dersleri okutulmaktaydı.[26]

1913-1914 eğitim-öğretim yılında okulda sene başında toplam 126 öğrenci vardı. Yıl sonunda bu rakam 4 öğrencinin "*Esbab-ı sâireden*" okulu terk etmelerinden dolayı 122'ye düştü. Musevi ve Rum öğrencinin bulunmadığı mektepte, 2 Ermeni öğrenci öğrenim görmekteydi. 2 idarecinin mevcut olduğu mektepte 14 öğretmen vazife yapmaktaydı. Okulun hizmetinden sorumlu 4 hademe vardı. Genç bir öğretmen kadrosu olan mektepte 30 yaşının altında 10 öğretmen vardı.[27] Okulun öğretmen sayısı bakımından birçok taşra öğretmen okulundan daha şanslı olduğu anlaşılıyor.

Mamuratülaziz Dârülmuallimîn'i I. Dünya Savaş'nın sonuna kadar varlığını devam ettirdi.[28] Fakat I. Dünya Savaşı yıllarında okul binası askeri hastane ve depo olarak kullanıldığından şimdi Atatürk İlkokulu'nun

---

[25] *BOA, MF.İST.*, Dosya No: 13, Gömlek No: 17.
[26] *BOA, MF.İST.*, Dosya No: 13, Gömlek No: 17.
[27] *BOA, MF.İST.*, Dosya No: 16, Gömlek No: 60.
[28] *BOA, DH.EUM.4.Şb.*, Dosya No: 22, Gömlek No: 34.

bulunduğu yerde Misakoğlu'nun evine savaştan sonra ise yine eski binasına taşındı.[29]

İshak Sunguroğlu bu dönemde okulun eğitim-öğretim kadrosunu şu şekilde belirtmektedir:

Müdür: Ömer Lütfi Bey (1917 yılında Hamdi Bey, 1921'de Bedreddin Bey)

Müdür Muavini: İzmirli Mustafa Reşad

Katip : Baki Bey

Rahmi Bey : Riyaziye

Saçlı Ahmet Efendi: Farsça

Ali Şefik Efendi: Arapça ve Türkçe Kavaid

Hasan Fehmi Efendi: Ziraat

Kömürlü İbrahim Efendi: Hikmet ve Kimya

İspirzade Cemil: Tarih Coğrafya

İspirzade Kamil Bey: Malumat-ı Medeniye

Tahsin Bey: Riyaziye

Darendeli Sarıklı İbrahim Bey: Kuran-ı Kerim

Hasan Efendi: Hüsn-i Hat

Haykazon Efendi: Musiki

Sahak Efendi: El İşleri -Resim[30]

Mamuratülaziz Dârülmuallimîni büyük bir yangın neticesinde içindeki ders araç ve gereçleri yandıktan sonra 1924 tarihinde başka binada, Arslan Pınarı'ndaki eski İdadi mektebinde (Harput Yolunda) [31] aşağıdaki kadro ile aynı isimle yeniden açıldı.[32]

Müdür: Mirat Bey: Tabiiye

Müdür Muavini: Ali Alagöz: Edebiyat

Emin Bey: Tarih-Coğrafya

Veysi Bey (Hüseynikli): Tabiiye

---

[29] Komisyon, *Elazığ Eğitim Tarihi*, s.70.
[30] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında,* s. 80.
[31] Edit. Asaf Varol, *Elazığ'da Geçmişten Günümüze Spor*, Elazığ, 2008, s. 24.
[32] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında,* s. 80.

Hikmet Bey: Fransızca

Kemal Aziz Bey, 1925 (1341) yılında altı ay kadar bu mektepte Fransızca öğretmenliğinde bulundu.

Vehbi Bey: Fizik-Kimya

Nurettin Ormancı: Tarih-Coğrafya

Fikret: Meslek Dersleri

Servet: Usul-i tedris

Avni: Resim

Abdurrahman: Beden Terbiyesi

Sururi: Müzik

Bu dönemde okulun kâtip ve ambar memuru birçok Elazığ türküsünün kaynak kişisi olan ünlü Hafız Osman Öğe idi.

Söz konusu Dârülmuallimîn 1928-1929 eğitim-öğretim yılında daha önce Darüleytam olarak kullanılan binaya taşındı. Bu dönemde eğitim öğretim kadrosunda bazı küçük değişiklikler meydana geldi:

Müdür: Faik Uluğ

Ağınlı Halim Bey: Usul-i Tedris

Rahmi Onur: Fransızca

Cemil İspir: Tarih

Küçük Rahmi: Türkçe

Söz konusu okul 1932 yılında tamamen kapatıldı.[33]

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

BOA, MF. ALY., Dosya No: 10, Gömlek No: 57.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 13, Gömlek No: 107.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 13, Gömlek No: 108.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 15, Gömlek No: 9.

BOA, MF.İST., Dosya No: 13, Gömlek No: 17.

[33] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında,* s. 81.

BOA, MF.İST., Dosya No: 16, Gömlek No: 60.

BOA, DH.EUM.4.Şb., Dosya No: 22, Gömlek No: 34.

B. RESMİ YAYINLAR

1. İstatistikler

Maarif-i Umumîye Nezareti Celilesi İstatistiği, Matbaa-yı Âmire, İstanbul, Tarihsiz.

Maarif-i Umumîye Nezareti Celilesi, İhsaiyat Kalemi, Matbaa-yı Âmire, İstanbul, 1318.

Maarif-i Umumiye Nezareti İstatistik Müdüriyeti, Matbaa-yı Âmire, İstanbul, 1328.

1329-1330 İhsâiyât Mecmuası, Matbaa-yı Âmire, İstanbul, 1332.

Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Kalemi, İstanbul, 1334.

2. Salnameler

Salname-i Maarif-i Umumîye 1316.

Salname-i Maarif-i Umumîye 1317.

Salname-i Maarif-i Umumîye 1318.

Salname-i Maarif-i Umumîye 1319.

Salname-i Maarif-i Umumîye 1321.

Osmanlı Devlet Salnamesi, yıl 1303.

Osmanlı Devlet Salnamesi, yıl 1326.

C. KİTAP VE MAKALELER

AÇIKSES, Erdal, *Salnamelere Göre Memuratülaziz Vilayetinde Maarif,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1985.

AÇIKSES, Erdal, DOĞANAY Rahmi, *1298 Tarihli Ma'muret'ül Aziz Vilayet Salnamesi,* Elazığ, 2001.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi,* İstanbul, 2001.

BERKER, Aziz, *Türkiye'de İlköğretim,* Ankara, 1945.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,* Ankara 1988.

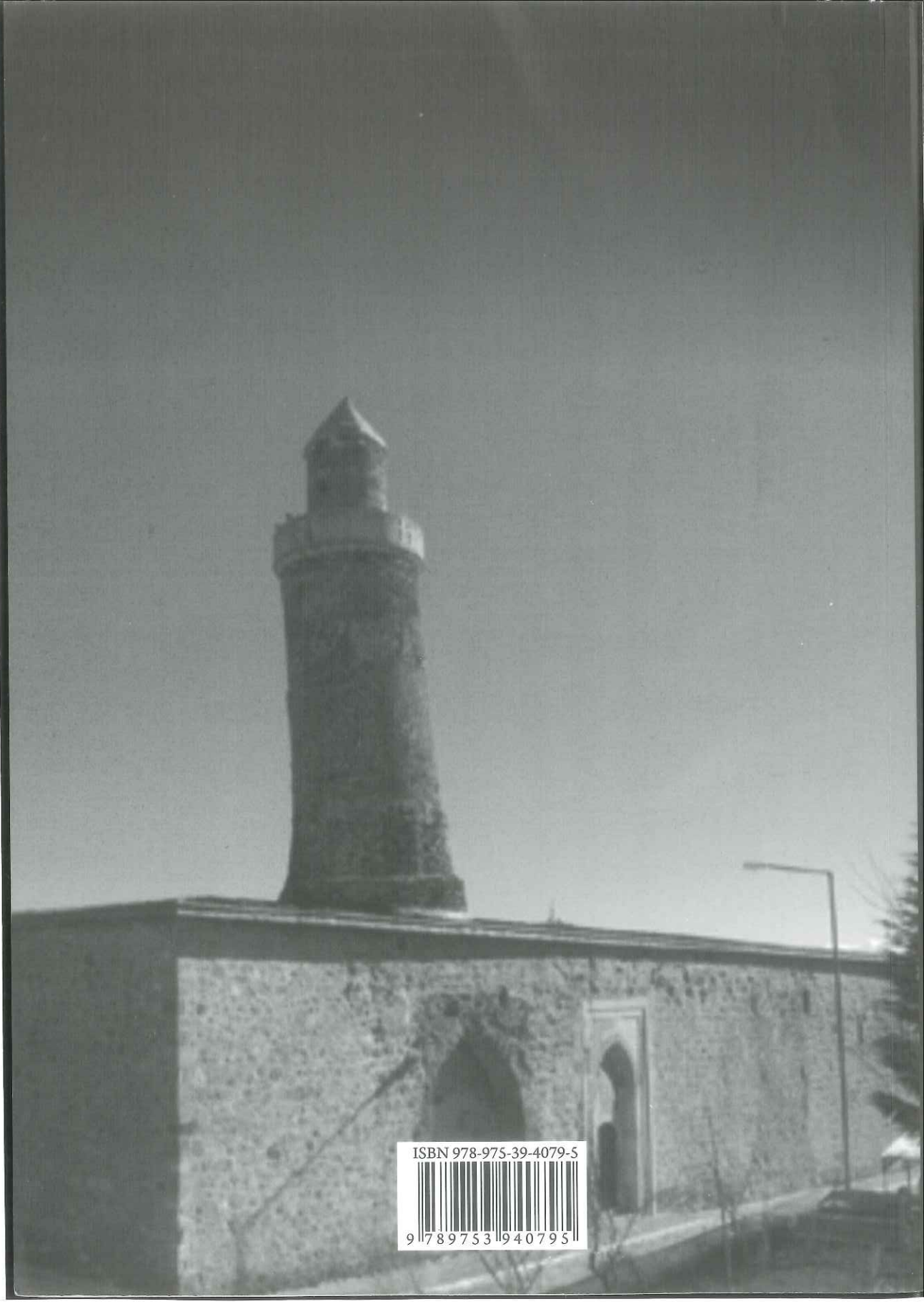
Komisyon, *Elazığ Eğitim Tarihi*, Elazığ, 2010.

Mahmud Cevad İbnü'ş-Şeyh Nafi, *Maârif-i Umumîye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrâât,* Ankara, 2002.

SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, c. II, İstanbul, 1959.

SUNGUROĞLU, Kerim, *Harput ve Elazığ'da Yüksek Öğretim*, Ankara, 1999.

VAROL, Asaf, (Edit.) *Elazığ'da Geçmişten Günümüze Spor*, Elazığ, 2008.

ISBN 978-975-39-4079-5